

crkva u svijetu

OSVRTI I PRIKAZI

»POLITIČKA TEOLOGIJA« JOHANNA B. METZA

Nedjeljko Ančić, Die »Politische Theologie« von Johann Baptist Metz als Antwort auf die Herausforderung des Marxismus, — Frankfurt am Main; Bern: Lang, 1981.

Ante Kusić

Mi živimo u vremenu dalekosežnih »specijalizacija« ne samo unutar prirodoslovnih znanosti, nego i unutar teologije. Danas govorimo o teologiji zemaljskih vrednota, o teologiji rada, o teologiji nade, teologiji oslobođenja, o teologiji napretka, o teologiji revolucije, itd. U lepezi takvih »specijalizacija« unutar teologije čini nam se najizraženija ona koju se obično naziva »politička teologija«. Pitanjima kojima se bavi ta teologija posvetio je mladi profesor fundamentalne teologije u Splitu dr. Nedjeljko Ančić svoju knjigu »Politička teologija« Johanna B. Metzja kao odgovor na izazov marksizma. Ta je knjiga ujedno doktorska dizertacija, koju je Ančić obranio na teološkom fakultetu u Innsbrucku. Naslov knjige omogućava naslutiti širinu i suvremenost problematike o kojoj knjiga raspravlja. Pisac na prvih 26 stranica raspravlja o pitanju »U čemu se zapravo sastoji problem (Zum Verständnis der Fragestellung)«? Tu se informira čitaoca o smjerovima radikalnog kritičkog razračunavanja s religijom od doba prosvjetiteljstva do danas. Filozofska kritika religije počinje s mladohegelijancima. Feuerbach svodi teologiju na antropologiju. Marxova kritika religije proglašava vjeru ideološkim oblikom čovječjeg samootuđenja. U tom kontekstu »politička teologija Johanna B. Metzja znači suvremen teološki razgovor s marksizmom. Ta je teologija još i sada u »stadiju obrade i diferenciranja« (str. 25), ona je i »kritičkopraktični odgovor kršćanske poruke spasenja« u vremenu »najvećeg izazova i krize u kršćanstvu« (str. 26). U širokom rasponu stavova, mišljenja, pitanja, slutnja, kritika, zapažanja dadu se iz Ančićeve knjige naslutiti neočekivani pristupi mnogim suvremenim problemima. Marksista Milan Machovec, s obzirom na marksistički model čovjeka, zapaža: »Ja još nisam vidio nijednog tako otvrdnulog marksistu ili lenjinistu, koji bi na smrtnom krevetu još htio čitati Kapital« (str. 3). Međutim, u suvremenoj demitologizaciji Biblije, u procesu sekularizacije crkvene predaje i u otvaranju Crkve prema svijetu može se naslutiti zašto i kršćanin J. Moltmann osjeća potrebu da piše o »Kristovu Krizu kao temelju i kao kritici kršćanske teologije« (str. 286). Tu slušamo Feuerbacha kad — nakon iščeznuća kršćanstva — naviješta načelo: »Čovjek čovjeku jest najviše biće« (str. 41). Čujemo i G. Rohrmosera kad o toj dobi sa sumnjičavošću govori: »Kad kršćanstvo praktično nestane, tada je čovjek čovjeku ne samo najviše biće, nego mu je također izručen na milost i nemilost (unentrinnbar ausgeliefert)« (str. 289).

Drugo je poglavlje posvećeno *nastaknu i glavnim pojmovima političke teologije J. B. Metz*. Vjera i svijet stoje u odnosu eshatološke perspektive sretnije čovjekove budućnosti. U novovjekovnoj svijesti daje se primat budućnosti, a dosadašnji teologija je u mnogočemu zaboravljala komponentu budućnosti, skupa s neugasivom kršćansku nade koja bi izvodila mijenjanje svijeta. Boga treba shvatiti u praktičnim kontekstima postavke »Bog pred nama (Gott vor uns)«, Zbog toga treba u teologiji reaktivirati određeni »eshatološko-politički horizont« (str. 63), treba joj dodati stanovitu »korektivnu funkciju« na temelju prihvaćanja novovjekovnog »odnosa između teorije i prakse« (str. 69—70); i to gledajući na Crkvu kao na »ustanovu za društveno kritičku slobodu« (str. 72). Metz gleda u »antropološkoj redukciji« vjere u današnjem sekulariziranom društvu sudbonosnu opasnost za kršćanstvo. Ta se opasnost može prebroditi uz uvjet da se razvija »intersubjektivitet vjerovanja«, da se izradi »struktura obećanja Objave«, te da se iz toga koncipira »tematika razumijevanja povijesti« i pitanje »teološke hermeneutike« (str. 41). Metz kaže: »Mogli bismo nazvati tragedijom povijesti teologije činjenicu da se baš u vremenu, kad se događa... veliko osporavanje temelja kršćanstva od Feuerbacha, Marxa, Nietzschea..., sve više, čini se, gasi odgovarajuća, u najboljem smislu riječi apologetska snaga kršćanstva, posebno teologije...« (str. 296). Prema Metz u pravu u kršćanstvu treba tražiti začetnika sekularizacije ili »posvjetovljenja« svijeta (str. 46): »Pokršćaniti svijet« znači u izvornom smislu: »posvjetoviti svijet (verweltlichen)«, učinivši da on postane »svoj vlastiti svijet i svoje vlasništvo« (str. 298). U kontekstima takva nastojanja dužnost je vjere, kršćanstva, da djeluje uvijek u »eshatološkoj perspektivi« budućnosti i »nade«, reguliranih kroz nerazdvojitost para »teorija-praksa«, usklađivanje ortodoksije i ortopraksije. »Interes za budućnost, volja za novim, 'strast prema mogućem' — to su oznake nadolazeće svijesti. Istovremeno iščezava moć tradicije i predaje...« (str. 49). Ma koliko velike poteškoće bile u tome uključene, na kršćanstvo treba gledati kao na nešto »nesuvremeno (unzeitgemäss)«, ne u smislu neprikladnosti njegovih oblika, nego u pozitivnom smislu »produktivne kritički-oslobađajuće sile« (str. 301). Tu se »povijesno posredovanje biblijske poruke «očituje kao »kritički oslobađajuće 'prekoračivanje' postojećih odnosa« (str. 303). Zbog svega toga, mora teologija puno više nego do sada biti koncipirana u odnosu na praksu za budućnost: »Gdje god kršćanska teologija pokušava govoriti o Božjem božanstvu, ona to mora činiti u horizontu budućnosti« (str. 306).

Daljnje poglavlje bavi se pitanjem *prihvatanja Marxovih misli i njihova vrednovanja u političkoj teologiji J. B. Metz*. Ovdje se govori o Metzovoj kategoriji »obistinjenje« (Bewahrheitung) vjerovanja, u vezi s Marxovom kategorijom jedinstva teorije i prakse. Temeljito pitanje filozofije, s Habermasom, nije više »zašto bitak (i bivstvujeće) jest a nije radije ništa?«, nego: »Zašto je bivstvujeće tako a nije radije drugačije?« (str. 89). Metz daje primat praksi i budućnosti, te daje kritiku »apstraktnog metafizičkog mišljenja« (str. 89). Metz, kao i Marx, odbacuje »čistu« teoriju, koja bi bila odvojena od prakse. On inzistira na »operacionim modelima« (str. 91). Metzova teologija želi biti »stvarateljsko-kritička (produktivna) eshatologija« (str. 308). Time on želi posebno naglasiti operativni karakter eshatološke nade. Zaključujući na temu »opasnog sjećanja« na ortodoksijsko vjerovanje, umjesto ortopraksije, Metz zagovara reviziju pojma »teorije«. »Sjećanje« biva temeljnom kategorijom u konceptima »političke teologije kao praktične fundamentalne teologije« (str. 309). »Posvuda gdje... teologija inzistira na ideji prava, nepromjenljive, idealističke istine kao nečeg već postignutoga, ona samo nedovoljno misli na konkretnu povijest vjere — kako to formulira Oudenrijn« (str. 101). U društvenoj praksi mora biti uvijek prisutno »kritičko-negativno posredovanje vjere« (str. 105). »Kao posebna društvena sila može kršćanstvo 'određenost' ('apsolutnost') i 'univerzalnost' svoje poruke formulirati kao poruku, slobodnu od ideologije, ako ono tu poruku formulira kao kritičku negaciju (o određenju situaciji i u toj situaciji)« (str. 105).

U poglavlju »*Memorativno-narativno polazište: kritički daljnji razvoj političke teologije*« Ančić govori o »opasnom sjećanju« nasuprot »svijetu bez sjećanja«, i o »oslobađajućem pamćenju« — nasuprot apstraktnim teorijama o povijesti

i slobodi. Tu je riječ o ostvarivanju budućnosti, na temeljima pamćenja patnje, koje pamćenje treba shvatiti kao »stvaralački otpor protiv jednodimenzionalno-linearnog napretka« (str. 132). Tu nastupa »kršćanska odgovornost za planiranje budućnosti u svjetovnom svijetu« (str. 320). Zaokret prema »primatu prakse« u povijesti filozofije, jasno izražen kod Marxa, označava Metz kao »kopernikovski obrat u filozofiji« (str. 322).

U slijedećem se poglavlju govori o »*Izazovu povijesti ljudske patnje i krivice*«. Kršćansko shvaćanje »otkupljenja« od patnje i krivice, u koje uvijek konstitutivno biva ugrađena »istina uskrsnuća« — sadrži »ne samo solidarnost s prošlom patnjom, nego također preuzimanje tuđe patnje, zastupanje, opraštanje, oslobađanje za novu slobodu i novi život« (str. 154). Po Metzu — »memoria passionis bez ressurectio bila bi čista mitologija« (str. 154). Politička teologija J. B. Metza vidi promašaj u pokušajima »totalne emancipacije«, koja »cjelokupnu povijest svodi na socijalnu i političku povijest podjarmijavanja« (str. 155). Politička teologija J. B. Metza tematizira povijest u širim kontekstima, naime kao »povijest krivice i kao posljedicu naše konačnosti i smrti«, što su povezane s oslobođenjem čovjeka, ukratko — kao »povijest patnje« (str. 155). Bez uključivanja Boga u oslobođenje čovjeka pokazuje se cjelina emancipacije »naprama sadržajima zbiljske i konkretne povijesti patnje čovječanstva — kao »iracionalno raspolovljena povijest slobode...« (str. 155); u njoj je naime »suspendiran identitet čovjeka« (isto). Metz kaže: »Totalna povijest emancipacije bez povijesti otkupljenja biva, naočigled optužujuće povijesti patnje, apstraktna, protuslovnna i podložna opasnim iracionalnim prisilnim idejama« (str. 156). Nepriznavanje »heteronomije krivnje (Heteronomie der Schuld)« vodi izbjegavanju odgovornosti i primjeni »prava jačega«! Teorija totalne emancipacije »bez soteriologije« podložna je »prisilnim idejama sudbonosnog neprihvaćenja krivnje (Entschuldigungswang)« (str. 159). Tada se razvija u čovjeku iracionalna »volja za ne-krivnjom (Wille zur Unschuld)« (str. 166). Iskusi Boga, u smislu »Trascendencije — prema dolje«, tj. unutar svijeta i ljudskih situacija, razvijajući »kristologiju nasljedovanja«, smisao je političke teologije J. B. Metza (str. 168). U toj teologiji, »shvaćanje smisla života« biva testom u nastojanjima za »solidarno priznavanje čovjeka kao subjekta« (str. 168). Povijest svijeta nije »samo djelo čovjeka«, nego je ona uvijek i »povijest spasenja«, u kojoj se odlučuje ili o »spasjenju ili o nesreći za čovjeka« (str. 179). »U društvu, koje je zapleteno u sveopću igru interesa i konflikta, uvijek su privilegirani oni koji su jači i moćniji« (str. 182).

U novom poglavlju o »*Razvoju negativne dimenzije vjere*« autor govori o granicama »argumentativno-spekulativne teologije« i o »nužnosti memorativno-narativne teologije« (str. 188). Ono »jedinствeno« kršćansko, Krist, ne može se obuhvatiti nikakvim uzrokom ni sistemom tumačenja. Zbog toga mora se kršćanstvo, da ne bi ostalo »nijemo« (sprachlos), baš »narativno naviještati, jezikom onoga što izmiče shvaćanju pomoću naših sistema spoznavanja« (str. 194). Opasnost od »atrofije propovijedanja« u naše »postnarativno vrijeme«, koje je označeno kritičnošću, na poseban način ugrožava kršćanstvo i teologiju (str. 194). Teologija ne može vjerska iskustva predavati »u obliku argumenta«, nego ih može »samo pričajući artikulirati i dalje predavati«. (str. 194). Narativnost predavanja vjerskih sadržaja uključuje to da »jezik teologije ne može biti identičan sa standardiziranim govorom znanosti« (str. 203). To ipak ne smijemo shvatiti kao odricanje od same povijesne jezgre u kršćanskom vjerovanju. Ratzinger govori: »U kršćanskom propovijedanju, pripovijesti nisu samo ukras za neko nepovijesno učenje, nego — sama jezgra jest izražena kao pripovijest (str. 342). Pri svemu tome — »sjećanje kroz pripovijesti (erzählende Erinnerung)« (str. 195) predstavlja bitnu značajku svakog »kritički oslobađajućeg razuma« (str. 195).

U poglavlju »*Teologija pod primatom prakse. Prilog za novo definiranje odnosa teorija-praksa*« riječ je o nužnosti nove »dijalektičke hermeneutike« (str. 207), gdje je »praksa — kategorija kršćanskog identiteta« (str. 212), i to »praksa nasljedovanja« u smislu »Krista obući« (str. 213), a ne tek njemu se diviti, obožavati ga. Tu se dolazi do »strukturnog jedinstva mistike i politike« (str. 220). Primat prakse ovdje znači za teologiju obavezu baviti se konkretnim problemima, ostajući »s one strane idealizma« (str. 211) i očuvavši »apelativno-

-ekshortativni karakter teologije« (str. 211). Primat prakse kao »nasljedovanja« Isusa znači »spasavanje Subjekta, ma s koje strane on bio ugrožen« (str. 234); znači također »angažiranje za čovjeka, da postane Subjekt i da ostane Subjekt« (str. 234). U političkoj teologiji J. B. Metz ima fundamentalna teologija uvijek »operativan karakter« gdje se »istina pojavljuje kao problem teorije i prakse« (str. 234). U tom kontekstu daje Metz neke nove odrednice pojma istine, on kaže: »Istinито je to što je od važnosti za sve subjekte, i za mrtve i pobijeđene« (str. 235).

U poglavlju »*Politička teologija kao teologija Subjekta*« govori se o solidarnosti među ljudima kao Subjektima, tj. slobodnim bićima. Tu se uzima kritički stav prema svim »apstraktnim teologijama o Subjektu« (str. 246), a kao specifično vrijedna oznaka kršćanstva prihvaća se »univerzalna solidarnost« (str. 265). Naglašava se kako je do sada u teologiji bilo zaboravljeno to da je »Crkva — Božji narod«, i kako je ona tu zbog tog Božjeg naroda (str. 250). Crkva shvaća samu sebe odviše u smislu »Crkva — za narod«, a premalo u smislu »Crkva — narod«, u kojoj narod sam sebe shvaća i sebe slavi kao stvaraoca nove povijesti, stvarane u zajedništvu s Bogom (str. 251). U takvim kontekstima i molitvama se shvaća drugačije nego do sada, naime — kao »snaga koja unapređuje oslobađajuće djelovanje u interesu bližnjih. U djelovanju oslobađa se molitva od sumnje da je ona 'opijum naroda'...« (str. 347). U tim kontekstima razlikuje Metz »jeftinu« i »skupu milost«. Nasljedovanje Isusa jest »skupa« milost (str. 349). Teologija uvijek mora u sebe »preuzimati nova iskustva i novu praksu, ako ona želi spriječiti svoje vlastito zamrzavanje u čistoj reprodukciji pojmova iz ranijih iskustva« (str. 358). U kontekstima »političke teologije« smatra Metz da kršćanin nikada ne smije biti »neutralan«: »Ni za što drugo kršćanstvo nije više krivo negoli za pokušaj da iskupi svoju političku neuduznost izbjegavanjem sudjelovanja u povijesnim borbama da svi ljudi mogu biti Subjekti« (str. 359).

U zadnjem poglavlju Ančić daje sažetak svoje radnje i zaključak. Tu on definira Metzovu političku teologiju kao *praktičnu fundamentalnu teologiju o čovjeku kao Subjektu* (str. 276). Spasenje koje se temelji na Kristu ima kod Metz a »pozivajući karakter i pripovjedalačku strukturu u praktično-oslobađajućoj namjeri, i ono nije spoznatljivo čisto spekulativnim putem, nego po snazi prakse nasljedovanja« (str. 284).

Knjiga mladog profesora fundamentalne teologije objavljena je u ograničenoj nakladi doktorskih dizertacija, samo na njemačkom jeziku. Zbog suvremenosti problematike kojom se bavi, šteta je da ta knjiga nije dostupna širokoj javnosti. Jasnoća misli, aktualnost sadržaja, temeljitost obrade, široki raspon problematike, informiranost o suvremenim teološkim zbivanjima na liniji teorija-praksa, ortodoksija-ortopraksija, isitnitost-poruka, teologija-antropologija, itd. jesu osobine ove knjige. Kad već nemamo na raspolaganju samu knjigu, poželjno bi bilo da našu čitalačku javnost mladi profesor kroz predavanja, konferencije i objavljene kraće radove upozna s pojedinim pitanjima Metzove »političke teologije«, koja nikako ne želi biti »politička« u smislu borbe za vlast i gospodarenje nego isključivo u smislu sasvim angažiranog praktičnog, konkretnog i svestranog rada oko toga da *svim ljudima bude bolje*, u ime Boga, i *da svi ljudi budu bolji, po nasljedovanju* Krista, kod kojega nikada nema Uskrsnuća bez težine Križa.

ŽIVOT U SLUŽBI CRKVE

Prezentacija izbora Casarolijevih članaka i govora

Petar Zdravko Blajić

Iako je Vatikan država *sui generis*, ona ipak ima mnoge strukture i institucije slične drugim državama.